

РЕЦЕНЗИЯ

на

дисертационен труд на тема: „Ментализационни процеси при тревожно-депресивна симптоматика. Любопитство и вдъхновение“

докторант: Мартин Колев

рецензент: проф. д.пс.н. Людмил Георгиев

Представеният за рецензиране дисертационен труд е посветен на една колкото неочаквана, но пък толкова евристична както в теоретичен, така и в практически аспект проблематика. И това изглежда не е случайно, тъй като идващите от „живия живот“, от психотерапията епистемологични и емпирични модели обикновено са далеч по-жизнени и пълнокръвни, отколкото твърде често „сухите“ конструкции на традиционната академична психология. Разбира се, съчетанието между фактологичното богатство на клиничните случаи и университетските изисквания спрямо дисертационен труд като научно изследване понякога е сложна и трудна за решаване задача. Бързам да подчертая, че Мартин Колев се е справил блестящо с това интелектуално предизвикателство, което често пъти не е по силите дори на утвърдени академични изследователи.

В структурно отношение дисертационният труд е композиран чрез увод, три глави, приложения и библиография, разположени в обем от 220 стандартни страници. Използвани са впечатляващ брой литературни източника – 206, от които четири на български и двеста и два на английски език, всички те представителни за изследваната проблематика. Иначе казано, във формален план дисертационният труд изпълнява изискванията за подобен тип разработки.

Още в началото искам да кажа, разгръщайки встъпителните си думи, че за психотерапевта, който се намесва в живота на хората със задачата да го направи по-добър, което означава, че всяка една психотерапия въпреки

официалното ѝ етикетирание по същество е и екзистенциална психотерапия, застиналите модели на университетската психология понякога могат да изглеждат определено неприложими в практиката. И обратното – както подчертава Ървин Д. Ялом, психотерапевтът, тоест екзистенциалният психотерапевт, който желае да прави и академична кариера, трябва да се съобрази с възпроизвеждащите се като несъмнени емпирични изисквания на традиционната академична психология, тъй като научните степени и звания се присъждат тъкмо в университетите. В настоящия дисертационен труд нещата отиват още по-далеч, защото докторантът вдъхновено, но и твърде умело, извежда като основополагащи за неговата разработка такива конструкти като ментализацията, рефлексивното функциониране, теориите за ума, процесите на любопитство, вдъхновение и импулс към изследване, които стоят, меко казано, определено встрани от традиционните интереси поне на българската университетска психология. Считам, макар и казано малко предварително, че това е и един от фундаменталните приноси на Мартин Колев – елегантното, но заедно с това и категорично привнасяне в репертоара на българската психология и психотерапия на тези съвременни и модерни за западната психология и психотерапия теоретични и емпирични модели. А това означава в съвсем определен смисъл, че целият дисертационен труд е своеобразен принос, за което докторантът заслужава само адмирации.

Разбира се, аз имам и достатъчно лични причини да споделя радостта си от това вълнуващо интелектуално приключение, което ни предлага Мартин Колев в своята разработка. Преди всичко става дума за това, че неговите учители Питър Фонаги и Антъни Бейтман, заедно с Патрик Люитен и редица други изследователи и психотерапевти, чиито усилия вдъхновяват докторанта, по своеобразен начин се опитват и успяват да трансферират в западния свят фундаментални психологически категории, характерни за някои от азиатските философско-психологически системи,

например за будизма и неговата по-радикална форма – дзен будизма. Ако е вярна изходната теза на будизма, че всичко, което се случва, се случва само и единствено в ума, а неговото опознаване е всъщност знание за знанието, то западната интерпретация на ментализацията чрез ума като начин на самоосъзнаване и познание на причините за поведението на другите се оказва по същество успешен опит за интегриране на психологическо познание в различна културна ситуация. Със сигурност подобен трансфер е в състояние да снее напрежението или неразбирането между различните светове, съдържащо се в твърдението на тибетския будистки психолог Йонги Ринпоче, който през 90-те години на XX век споделя своето учудване като разбрал, че психологията се е появила в Европа през XIX век, докато той изучавал психологическите системи, създадени от древните будистки мъдреци хилядолетия назад в историята.

Освен това, що се отнася до психотерапевтичните модели, Мартин Колев с основание споделя притеснението си, че са необходими още множество изследвания, за да се изясни връзката между теорията на ума и ментализацията, тъй като за западния начин на научно психологическо мислене само емпиричното потвърждение на теоретичните интерпретации може да се разглежда като достоверно, докато за будистката психология на ума и ментализацията нейният практически метод е медитацията посредством помощта на умел учител (терапевт). В тази връзка може би няма да бъде изненада, ако кажа, че по същество психотерапията е практическят метод на психологията, а не едно или друго емпирично изследване, но това е мое заключение – Мартин Колев се придържа стриктно към научните изисквания на академичната психология. С този пример исках само да покажа, че в неговия труд всеки може да намери по нещо, което да го обогатява и вдъхновява за собствените му изследователски търсения.

В увода докторантът споделя своите лични предпочитания към темата на дисертацията, продиктувани както от опита на собствената му психотерапевтична практика, така и в резултат от влиянието на неговите учители Питър Фонаги и Антъни Бейтман. В основата на интереса стои емпирично доказан, но и практически видим в психотерапията факт, че „хората с гранично личностово разстройство са едни от най-уязвимите индивиди за разпадане и неконсистентност на ментализационния капацитет; съответно, добре развитото ментализационно функциониране позволява на човек да е в осъзнатост за репрезентационната природа на ума във връзка с реалността, подчертавайки както когнитивния, така и афективния живот“. Както вече споменах, Мартин Колев си дава сметка, че вкарва в употреба не толкова популярни в академичната психология конструкти като любопитство, вдъхновение и желание за изследване на собствената и на другите ментализация, но рискува, а рискът е повече от оправдан.

Първата глава, която е озаглавена „Ментализация и ментализационен капацитет“, е посветена на очертаване теоретичните рамки на понятията, които са предмет на интерпретация и изследване в дисертационния труд. Показана е модерната перспектива на концепцията за ментализацията, в която тя се разглежда като резултат от поредица психични процедури, сред които е подчертана ролята на ума в неговия когнитивен аспект, но заедно с това съвместното значение на афективния и когнитивния компоненти на ментализационния процес. Докторантът приема становището на Питър Фонаги и Патрик Люитен за ментализацията като „мултидименсионален конструкт“, характеризиращ се с „четири взаимосвързани полярности: 1). Когнитивно – Афективно; 2). Фокусирано върху себе си – Фокусирано върху други; 3). Интернализирано-базирано – Екстернализирано-базирано; 4). Автоматично-имплицитно – Контролирано-експлицитно“. Теоретично и елегантно се очертава и посоката на собствения изследователски интерес,

свързан с проблемите на ментализационния процес при хора с тревожно-депресивна симптоматика, които „могат да изпаднат в състояние на хиперментализиране, което някак трудно се разграничава от истинското ментализиране“. Подробно са описани и невробиологичните аспекти на процеса на ментализация, което също е определено достойнство на труда, особено като се имат предвид модерните тенденции в развитието на западната университетска психология.

Полагащо се място е отделено и на идеята за рефлексивното функциониране като „познание за природата на преживяванията, които пораждаат конкретни вярвания, съответни на тях поведения, познание за желаниа в очакваната транзакционна взаимовръзка между вярвания и емоции, характеризиращи конкретни развитийни фази от взаимоотношенията“. В контекста на психоаналитичната традиция са очертани ефектите на трудностите и „провалите“ в ментализирането, които имат своите основания в детството, а „целта на ментализационно базираните терапии включва акцент върху подпомагането на пациента да признае връзката и да преодолее пропастта между тялото (физическата реалност) и ума в основата на психичните състояния“. Споделени са и седемте основни компетенции и умения на ментализационно базирания терапевт, съгласно ръководството на Антъни Бейтман за ментализационно базираната терапия.

Безспорен интерес представлява и интерпретацията на докторанта на вдъхновението и любопитството – определено нови и модерни конструкти в полето на психологическото познание от началото на XXI век. Идеята тук е те да бъдат интегрирани в процеса на ментализация, а трябва да кажа, че Мартин Колев се справя блестящо и с това предизвикателство. Като се позовава на редица изследователи, докторантът приема, че вдъхновението „се асоциира предимно с позитивен афект, демонстрира подобрене в субективното благополучие и интерперсонално прехвърляне на креативни

идеи“. Наистина трогателно звучи откровението на Мартин Колев по повод перспективите за операционализация на вдъхновението съгласно традиционните изисквания: „В нашия свят има неща, които математиката не може да обясни. В момента на вдъхновение човек има повишена способност да вижда хармонията, което е повишена способност за синтез... Вдъхновението обхваща ума, смущава го и го преследва. Без вдъхновение истинската мисъл или не се случва, или не се създават условия за развитие на истинските мисли“. Или, както казваше още Сьорен Киркегор: „Истината не се научава, защото истината се случва“. Определено същата трудност стои и пред начина, по който се опознава любопитството с неговите три групи характеристики „динамични, когнитивни и емоционално-ценностни, определени от социалния контекст на когнитивната дейност“.

В края на главата вниманието на докторанта логично се насочва към спецификата на ментализацията при тревожно-депресивните разстройства. Обобщението, което Мартин Колев споделя, се свежда до обстоятелството, че „ментализацията, тоест как хората разбират собствения си ум и мислите на другите, е базирана на привързаност, нормативна, когнитивна и афективна способност, важна за междуличностните отношения и някои видове психотерапия. Ментализацията има важно значение за междуличностната психотерапия и се използва като основен процес. Все по-често се подчертава приложимостта на модела на ментализация за почти всички видове психотерапия“. Очевидно това твърдение може да бъде разбрано в контекста на факта, който споделих в началото – че всяка психотерапия по същество е и екзистенциална психотерапия.

Във втората глава, която е озаглавена „Организация на емпиричното изследване“, докторантът споделя целта, задачите и хипотезите на своето изследване, а също така извадката, използваните статистически методи и характеристиките на използваната тестова батерия – подробно са описани

и петте теста, върху които е конструирано емпиричното изследване. Доста подробно и прецизно е описана надеждността на отделните инструменти в изследователската батерия, а всичко това дава основание да се каже, че тук Мартин Колев се проявява като солиден изследовател, като човек с богата обща психологическа и психотерапевтична култура, която му позволява да се впише по категоричен начин в академичните изисквания за едно научно изследване.

В третата глава, озаглавена „Анализ на резултатите от емпиричното изследване“, докторантът споделя резултатите от своето изследване относно изведените пет хипотези. Тук богатството на интерпретацията е толкова значимо, че подробното им описание би надхвърлило твърде далеч изискванията към обема на рецензия на дисертация, с която докторантът желае да получи образователната и научна степен „Доктор“. Същото се отнася и до коректно формулираните 13 изводи, които показват, че не само са решени изследователските задачи и хипотези, но самото изследване е уникално и първо по рода си, тъй като в него ментализацията е свързана с процесите на вдъхновение, любопитство и импулс за изследване. Това позволява на Мартин Колев да формулира и своите препоръки въобще към клиничната практика, най-важна от които, според мен, е, че „в случая на депресивната и тревожната симптоматика е добре да се изгради връзка с процесите на любопитство и вдъхновение като свързани и корелиращи компоненти на човешкото преживяване за благополучие и успешна психологическа рехабилитация“.

Едно от важните изисквания на рецензирането е да се определи до каква степен съвпадат представите на автора за неговите приноси с тези на рецензента. Бързам да кажа, че изцяло споделям както съдържанието на изведените приноси, така и тяхната формулировка, още повече, че в самото начало си позволих да споделя предварително, че за мен цялата дисертация е своеобразен принос към българската психология и психотерапия.

Другото важно изискване към рецензирането се свежда до възможни критични бележки на рецензента както към самия текст, така и пожелания за бъдещата изследователска работа на кандидата за съответната степен или звание. Към първите, в случая те са само формални, бих могъл да предложа на Мартин Колев малко разширение на увода и формулиране на категорично заключение, особено като имам предвид задължителното, поне според мен, публикуване на текста като монография. Към вторите, препоръките за бъдеща работа, съм твърде приятно изненадан, че докторантът споделя както ограниченията на настоящото, така и насоките за бъдещи изследвания – през годините съм рецензирал повече от 120 дисертации и хабилитационни конкурса, тоест мога да кажа в прав текст: „Рецензирам, следователно съществувам!“, но за пръв път виждам подобна авторова откровеност, което също прави чест на Мартин Колев.

В заключение, имайки предвид богатата психологическа и прецизна изследователска култура на Мартин Колев и безспорните качества на неговия дисертационен труд на тема: „Ментализационни процеси при тревожно-депресивна симптоматика. Любопитство и вдъхновение“, си позволявам да препоръчам на уважаемите членове на достопочтенното жури да дадат образователната и научна степен „Доктор“ на кандидата. Считам, че това ще бъде както адекватна оценка на неговия труд, така и подходящ импулс за бъдещите му творчески търсения.

С о ф и я

24. 10. 2020 г.

Рецензент:

(проф. д.пс.н. Людмил Георгиев)